ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄՆ

—

Հանրածանօթ իրողութիւն է ուսանողների մեծ մասի թշուառ դրութիւնը: Հայ ուսանողութիւնը, ի հարկէ, բացառութիւն չէ կազմում: Նա զուցէ դեռ աւելի թշուառ վիճակի է ենթարկուած լինում իբրև պանդուխտ անազգական և անօգնական, խեղճութեամբ թափառելով փողոցից փողոց, տնից տուն, մինչև կը գտնէր մի արժանագին, անաւորջ բնակարան և մի ջանի ինչին դասեր: Չեմ լիշում ով է ասել այս խօսքը «մի ազգի զարգացման, ազնուութեան իրբև չափ կարող է համարուել մարդասիրական հաստատութիւնների թիւը», բայց եթէ այդ պարտը հայերին ես այդ չափով չափէր, նա նրանց պէտք է կէս—բարբարոսների դասին հաշուէր: Այդ դասի մէջ ես դնում եմ և մեր ինտելիգէնցիան և ամենայն իրաւամբ: Եթէ ժողովուրդը դեռ մինչ այսօր չէ հասկացել հայ ուսանողներին օգնելու համար մի կասսա, ընկերութիւն սարքել, կամ դրա օգուտը նրա համար շօշափելի չէ, որի մասին ես նրան և չեմ մեղադրում, բայց հայ ինտելիգէնցիան այսինքն այն մասը, որ եղել է առաջ ուսանող, նոյնպէս կրել է աշխատութեան ծանրութիւնը և ձաշակել է նրա բոլոր դառնութիւնները, բացարձակապէս մեղաւոր է: Մեղաւոր է նրա համար, որ ուսանողական կեանքից յետոյ մտնելով գործնական կեանքի մէջ, ստանալով փափուկ պաշտօն և ապահով տեղ, նա մոռանում է իսկոյն, որ իր կրտսեր եղբայրները դեռ շարունակում են թշուառութեան մէջ ապրել. հենց որ իր հասաւ այդ թշուառութիւնը դադարում է, նա ոլորովին ուրանում է նրան ուրիշների համար. այդ բաւական չէ. քանի քանի անձինք մինչև անգամ մոռանում են իրենց բարոյական պարտքը, մոռանում են վերադարձնել այն չնչին գումարը, որ նրանք ստացել են ուսանողական կասսայից իրենց թշուառութեան օրերում: Ես գիտեմ մի քանի այդպիսիներ, որոնք այսօր հարուստ և փափուկ ապրում են, բայց իրենց պարտքը վերադարձնել չեն կամենում և երբ ուսանողութիւնը դիմում է նրանց յիշեցնելով իրենց բարոյական պարտաւորութիւնը, նրանք դեռ վիրաւորվում են....: Այդ պարտները վերին աստիճանի ազգասիրութիւն են համարում, երբ ձրիաբար մի դպրոցում մի քանի դասեր են տալիս, հոգաբարձութեան պաշտօն են կատարում և այլն, բայց կազմել մի մշտական ընկերութիւն, որ նպաստէր ուսանողներին,—ազգի այս ապագայ և միակ յոյսին և հայրենիքի փառքին—աւարտելու իրենց ուսումը, նա չէ մտածում անգամ, զուցէ դա բարձր ազգասիրութիւն չէ համարվում:— Հասկանալի է ուրեմն, որ ուսանողութիւնը, մնալով անօգնական և անպաշտպան, ստիպուած է ինքն իրեն օգնելու համար միջոցներ ճարել և միակ միջոցը, որ նա կարող է մտածել մայրաքաղաքներում, դա թատրօնական ներկայացումներն է: Այստեղ զարմանալի անձնազոհութիւն ենք տեսնում: Ուսանողը թողնում է իր պարապմունքը ամբողջ շաբաթներով. նա պէտք է օրը հազար անգամ այստեղ այնտեղ վազէ թոյլտուութիւն խնդրելու, տեղ ճարելու, հագուստ պատրաստելու, նա պէտք է ամեն տեսակ նուաստութեան ենթարկուի այս կամ այն հայ վաճառականին դիմելու և տոմսակ ծախելու համար երեսը սրդացնելու, խնդրելու, մինչև որ սա կը բարեհաճէր ընդունելու և մի երկու բուբլի տալու: Շատ անգամ նա անյաղթելի խոչընդոտների է հանդիպում: օրինակ, չէ ճարվում հայ օրիորդ կամ կին, որ համոզուէր լեմ դուրս գայ, ուստի և ստիպուած է լինում ակամայ տիպսի պիէսաներ ընտրել, որոնք շատ պատիւ չեն բերում նրա ճաշակին և չեն թողում հնագանդել Հօրացիոյի պատուիրանքին—հաճելին միացնել օգտակարի հետ.....

Սակայն այս կողմից Պետերբուրգի հայ ուսանողները աւելի երջանիկ են այսօր: Երբ առաջին անգամ ուսանողները Պետերբուրգում հայերէն ներկայացում կամեցան տալ, նրանք ստիպուած էին դիմել մի գերմանացուհուն, որն թէև մի բառ հայերին չը գիտէր, բայց այնքան կամեցաւ յաջգել հայ ուսանողներին, որ բոլոր իր դերը ռուսերէն բառերով գրելով անգիր սերտեց և մինչ անգամ շատ գեղեցիկ կերպով կատարեց: Երևի գերմանացուհու օրինակը ազդեց հայ օրիորդների վրա, ըստ որում այնուհետև նրանք սկսեցին լեմ դուրս գալ, և երբ այս ամսոյս 23-ին ես պատահմամբ իմանալով թէ հայ ներկայացում կայ դիմեցի շքեղարուեստակ ն կրլուրը. որտեղ պիտի լինէր ներկայացումը իմ հայ զգացումս ոչ պակաս շողոքորթուած էր տեսնելով լեմի վրա երեք հայ օրիորդ և մի հայ տիկին: Բարոյական պարտաւորութիւն եմ համարում իմ և ուսանողութեան խորին շնորհակալութիւնը յայտնել հրապարակաբար տ. Աստուրեանին, օրիորդներ Էդիլխանեանին, Թամամշեանին, Մեղվինեանին, որոնք ոանակոս են անում հնաւանդ նախապաշարումները և չեն թողնում հայ երիտասարդ ուսանողին կարմրել օտարուհու առաջ: Այժմ գանք նոյն իսկ ներկայացման մասին մի քանի խօսք ասելու: Այս անգամ խաղում էին Սունդուկեանցի «Խաթաբալա» կօմէդիան: Դէկօրացիան հարուստ և շքեղ էր, սրահը լի էր և այդտեղ նարկայ էր ոչ թէ միայն մայրաքաղաքի հայ գաղթականութիւնը, այլ և վրացիք և ռուսները: Զամբախովի դերը պ. Բէկլարեան հիանալի կերպով կատարեց. նա բոլորովին ըմբռնել էր դերի նշանակութիւնը: Մասիսեանի դերը (պ. Զարգարեան) թէև ունէր մի քանի պակասութիւններ, բայց այդ թերութիւնները վերաբերում են պիէսային և ճշմարիտ ամբողջ «Խաթաբալայի» մէջ միակ և մասամբ սխալ նկարագրած տիպը—Մասիսեանն է, այդու ամենայնիւ պ. Զարգարեան հասկացել էր իր դերը: Բենեանի դերը օրիորդ Թամամշեան այնքան բնական և գեղեցիկ կերպով կատարեց, որ աւելին ցանկալ անկարելի էր. դուք կը կարծէիք, որ գտանվում էք Թիֆլիսում, հայ ընտանիքի մէջ: Ինչ վերաբերում է Օ. Էդիլխանեանին (Նատալիայ) նրա միակ պակասութիւնը այն էր, որ շատ էր կոտրատվում, ինչպէս ասում են, բայց օրիորդի քաղցր, ներդաշնակ երգը բոլորի վրա հաճելի տպաւորութիւն գործեց: Պ. Մարկոսեանի (Սարգիս) երգը հիանալի և խիստ ազդու դուրս եկաւ: Ոչ պակաս գեղեցիկ խաղացին և տ. Աստուրիան, օր. Մեղվինեան, պ. Լալայեան: Երևում էր, որ ուսանողները և մեծ. օրիորդները բարեխղճաբար սովորել էին իրենց դերերը, ուստի և ներկայացումը ամբողջապէս շատ լաւ անցաւ և գեղեցիկ տպաւորութիւն գործեց: Ներկայացումից դոյացած զուտ արդիւնք մօտ 300 ր. կը բաժանուի չքաւոր ուսանողներին: Պարահանդէսի ժամանակ, որ սկսեց ներկայացումից յետոյ մի առանձին խումբ ազգային երգեր էր երգում: Ներկայացման մեծապէս նպաստել էին և կողմնակի մարդիկ, ինչպէս իշխան Բէհբուտեան, յայտնի Նէմիրովիչ Դանչէնկոն: Ժամը 4-ին մօտ 50 անձինք ընթրիքի նստեցին: «Тиф. Вѣстн.» լրագրի նախկին խմբագիրը շնորհակալութիւն յայտնելով հայ ուսանողութեան, հայ ընտանիքի յարգանքի և յառաջադիմութեան համար տօստ առաջարկեց: Նէմիրովիչ—Դանչէնկոն դարձակելով կենաց՝ վերկացաւ և ասաց. «մեզ շատ հաճելի է, որ մեր սրահում մի քանի հայ և վրացի ներկայացումներ եղան: Ես խորին կերպով զբաղուում եմ արուեստը և մանաւանդ դրամատիկական արուեստը: Ինձ հաճելի է տեսնել, որ մի բուռն երիտասարդների զոհում են իրենց ժամանակը հայկական արուեստի վերածնելութեան համար, ուստի պարոններ, առաջարկում եմ խմել հայկական արուեստի վերածնելութեան համար:» Դրանից յետոյ առաջարկվեցաւ խմել իշխան Մաչաբելի, իբրև վրացոց թատրոնական արուեստի ներկայացուցչի կենացը: Այս վերջինը պատասխանում է. «մինչ այսօր կային պատճառներ, որոնք տարաձայնութեան սերմեր էին ցանում երկու ազգի և մեծաւոր ազգերի մէջ. լուսանք որ մեծ ապագայում այդ երկու ազգերի մէջ կատարեալ համաձայնութիւն կը տիրէ:» Հանդէսը վերջացաւ հայ երգեցողութեամբ:

Հ. Առաքելեան

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

—

26 դեկտ. 79.

Առաջին նամակով ես ծանօթացրի ընթերցողներին VI ժողովի հետ, այժմ կսկսեմ նկարագրել նրա գործունէութիւնը և այն հարցերը, որ այդ ժողովը մշակում է և որը մեզ համար կարող է հասարակական նշանակութիւն ունենալ:

Դեկտ. 20-ին տեղի ունեցաւ ռուս բնագէտների առաջին ընդհանուր ժողովը ճիշդ ժամը 1-ին: Առաւօտեան նշանակված էր ֆիզիկական դիտարանը այցելել, որտեղ ցոյց էին տալիս մթնոլորդական երևոյթների համար նոր ձեռք բերած գործիքներ: Ժամը 1-ին համալսարանի գլխաւոր սրահը անգին բազմութեամբ լի էր: Ներկայ էին ոչ թէ միայն Պետերբուրգի անուանի ուսումնականները, այլ և մի քանի բարձր պաշտօնականներ, ինչպէս օրինակ Դելեանով և այլն: Սրահը ելեկտրական ճրագներով լուսաւորված էր: Նիստը բացեց իշխան Վ. օլկօնսկի, Պետերբուրգի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն, հետևեալ խօսքերով. «Մեծ. պարոններ. Ռուս բնագէտների VI ժողովը դումարվում է համաձայն յունվարի 19-ին կայացած Բարձրագոյն թոյլտվութեան: Ներկայ ժողովի նպատակը բացատրված է կանոնադրութեան մէջ, ինչպէս կը տեսնէք: Անդամների ընդհանուր ժողովները իրենց առաջնորդ կունենան նախագահին, որն այսօր պէտք է ընտրէք. իսկ ես այսօր ստացել եմ միայն ժողովի գիտական նիստերի բացման պատուաւոր պարտաւորութիւնը: Պատիւ ունեմ յայտնելու VI ժողովի բացումը և ցանկանալու ձեզ, պարոններ, ամենայն յաջողութիւն ձեր զբաղմունքի մէջ.»

Ես մոռացայ ասել, որ սրահի վերի ծայրում մի տեսակ ամֆիթեատրոն, բեմ էր շինված, որտեղ կենտրոնում դրած էր մի մեծ, երկար սեղան կարգադրիչ մասնաժողովի անդամների և նախագահի համար. նրա աջ կողմին դարձեալ մի մեծ սեղանի չորջ բոլորվել էին լրագրիչների թղթակիցները, որոնց թիւը հասնում էր 10-ի: Այդտեղ կարելի էր տեսնել «Голосъ» «Молва», «Новое Время», «Times» և «Մշակ» լրագրիչների թղթակիցներին: Գուցէ առաջին անգամն էր, որ մի գիտական ժողովում ներկայ էր մի հայ լրագրի ներկայացուցիչը: Պէտք չէ ասել, որ պ. պ. թղթակիցներին ամենայն յարմարութիւն տուած էր հանելու իրենց նպատակին և երբ իւրաքանչիւր ժողովի պրոտօկոլը տպվում է երկրորդ օրը ես ստանում եմ ժողովի վարչութիւնից 2 օրինակ «Մշակի» խմբագրութեանն ուղարկելու առաջարկութեամբ, որն և ուղարկում եմ նամակիս հետ:—Բայց դառնանք ընդհանուր ժողովին:

Իշխան Վ. օլկօնսկու ճառից յետ, կարգադրիչ մասնաժողովի նախագահ, համալսարանի ռէկտոր Բէկէտով ողջունեց ժողովը հետևեալ խօսքերով.

«Այս անգամ ես բարձրանում եմ ամպիոն ողջունելու ձեզ իմ թանկագին ընկերակիցներս ոչ թէ միայն ամբողջ մասնաժողովի այլ և համալսարանի կողմից, որ ուրախութեամբ իր դռները բացում է ձեր առաջ. 12 տարի առաջ ես ջերմ կերպով մասնակից էի I կազմակերպութեան, բայց այն ժամանակ ես այս ամպիոնից դիմում էի ձեզ, իբրև համալսարանի ռէկտոր իսկ մասնաժողովի նախագահ էր պատկառելի պրոֆէսոր Կէսսլէրը, որին միայն մենք պարտաւոր ենք ռուս բնագէտների ժողով հիմնելու միտքը: Այս անգամ նա իր հիւանդութեան պատճառով չը կարողացաւ պաշտօնապէս մասնակցել մասնաժողովին, բայց նա մեզ օգնել է խօսքով և գործով. և որովհետև մենք այսօր զումարվել ենք այստեղ միայն նրա գործունէութեան շնորհով, մենք պէտք է, իմ թանկագին ընկերներ, իբրև արդարադատ մարդիկ, յայտնենք մեր առաջին և ընդհանուր շնորհակալութիւնը մեր հռչակաւոր գիտնականին, ռուս բնագէտների ժողովի հիմնադիր պրոֆէսոր Կէսսլէրին: Ցարգանք և փառք նրան: Միահամուռ ծափահարութեամբ ժողովը շնորհակալութիւն յայտնեց Կէսսլէրին:

Մասնաժողովի առաջնադպիր պրոֆէսոր Ինաստրանցէվ կարդաց մասնաժողովի գործունէութեան մանրամասն հաշիւը և կանոնադրութիւնը: Այդ հաշուից երևաց, որ այժմեան ժողովը ամենաբազմամարդն էր և ամենահարուստը իր նիւթական միջոցներով: Մինչի ամսի 20-ը, անդամների թիւը հասել էր, 1,200 ի, դրանց թուում 500 ուրիշ քաղաքներից և 38 կին:—Ինձ շատ ծանր թուաց, որ այդ 1,200 անունների մէջ մի հայ ուսուցչի անուն չը լսեցի:—Ժողովի միջոցները կազմում են. ա) 3,000 բուբլի, որ տուել է ազգային լուսաւորութեան նախարարը, բ) 1,000 ր. համալսարանը, գ) 2,000—քաղաքային դուման, դ) 3,600 ր. անդամակցական վճար, գումար 9,600 բուբլի: Ահա կանոնադրութեան գլխաւոր կէտերը:

1) Նպատակ—ռուս բժիշկների և բնագէտների ժողովի նպատակն է արագացնել բնական գիտութիւնների ուսումնական և դպրոցական գործունէութիւնը և նպաստել նրանց կատարելագործութեանը և այդ գործունէութիւնը գլխաւորապէս ուղղել Ռուսաստանի օգտին և նրա հետազօտութեան, հայթայթել միջոց ռուս բնագէտներին միմեանց հետ ծանօթանալու:

2). Ժողովը գտանվում է լուսաւորութեան մինիստրի հովանաւորութեան ներքոյ, ուստի և անմիջապէս կախումն ունի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուից:

3) Ժողովի անդամ կարող է լինել իւրաքանչիւր անձ, ով որ գիտնականապէս զբաղվում է բնագիտութեամբ, այսինքն իւրաքանչիւր ուսումնական, բայց ժողովի մէջ ձայն ունենալ կարող է միայն, ով որ կամ մի ինքնուրոյն գրուածք է տպել, կամ պրոֆէսոր և ուսուցիչ է բարձր և միջնակարգ դպրոցներում:

4). Ժողովի նիստերը լինում են ընդհանուր և մասնաւոր (բաժանմունքով). ընդհանուր նիստերի մէջ ընդհանուր նշանակութիւն ունեցող խնդիրներ են քննադատվում, իսկ մասնաւոր նիստերում հաղորդվում ու քննվում են նոր հետազօտութիւններ և խնդիրներ, որոնք աւելի մասնագիտական նշանակութիւն ունեն:

5) Ժողովի բաժանմունքները կը լինեն. ա) անատօմիա և ֆիզիոլոգիա, բ) կենդանաբանութիւն և բաղդատական անատօմիա, գ) բուսաբանութիւն բոյսերի անատօմիա և ֆիզիոլոգիա, դ) հանքաբանութիւն, երկրաբանութիւն և պալէոնտոլոգիա, ե) քիմիա և ֆիզիկա, զ) աստղաբանութիւն և մաթեմատիկայ, է) անտրոպոլոգիա, ը) բժշկականութիւն:

Ներկայ ժողովի կարևոր յատկութիւնն այն է, որ շատ գիտնական և մասնաւոր ընկերութիւններ ու անձինք դիմել են նրան և առաջարկել մի քանի գործնական կարևոր հարցեր լուծելու, այդ հարկէ ցոյց է տալիս, որ ռուս հասարակութիւնը հասկանում է ժողովի հեղինակութիւնը և նրա գիտական նշանակութիւնը: Մինչ այսօր 168 գիտական յօդուածներ են մտել ժողովի բիւրօն, թիւս որոց դիֆտերիտ հիւանդութեան մասին, որ պիտի քննվի յետագայ ժողովներից մէկում:

Պ. առենադպրի հաշուից յետ ժողովը ձեռնարկեց նախագահի ընտրութեանը: Բէկէտով առաջարկեց քուէարկել, բայց ժողովը ի մի բերան աղաղակեց «Կէսսլէր, Կէսսլէր» պատկառելի գիտնականը բարձրացաւ ամպիոն և մի քանի ջերմ խօսքերով իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց, բայց, ասաց, ստիպուած եմ հրաժարվել այդ պատուից երկու պատճառով. առաջին, որ հիւանդ եմ, երկրորդ որ ես չեմ մասնակցել ներկայ ժողովի աշխատանքին, ուստի և անարդարութիւն եմ համարում ուրիշի աշխատանքի պտուղը քաղել: Մի և նոյն ժամանակ Կէսսլէր բացատրեց ժողովի գիտական նշանակութիւնը և նրա օգուտները և իր կողմից առաջարկեց ընտրել նախագահ Բէկէտովին: Ժողովը խուռն ծափահարութեամբ ընդունեց այդ առաջարկութիւնը, իսկ Կէսսլէրին այնու ամենայնիւ ընտրեց պատուաւոր նախագահ:

Բէկէտով ի պատասխանի իր ընտրութեան հետևեալ խօսքերն ասաց. «պարոններ, խորին շնորհակալութիւն, այն մեծ պատուի համար, որ ինձ արիք: Ես լաւ հասկանում եմ, որ ես արժանացայ այդ պատուին գլխաւորապէս նրա համար, որ դուք կամեցաք պատուել կարգադրիչ մասնաժողովը, որին ես նախագահ եմ և համալսարանը, որին ես ներկայացուցիչ եմ. Գուցէ և իմ ալեւոր մազերս մասամբ պատճառ դարձան, որ ես այս բարձր ուշադրութեանն արժանացայ ձեր կողմից. ինչ և իցէ ընդունեցէք իմ շնորհակալութիւնս